

9. Психологічний словник / авт.-уклад. В. В. Синявський, О. П. Сергєєнкова ; за ред. Н. А. Побірченко. URL : https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5980/3/O_Serhieienkova_IL.pdf (дата звернення: 09.06.2025).
10. Стратегічний план діяльності Міністерства освіти і науки України до 2027 року URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/Docs%20Kampania%20Priyom%2024/Strateh.plan.diyalnosti.MON.do.2027.roku.pdf> (дата звернення: 09.06.2025).

Тетяна БАЙДАЧЕНКО,
методист відділу мовно-літературної
та мистецької освіти Донецького ОблІППО,
заслужений учитель України

Олена ГОЛОВІНА,
методист відділу мовно-літературної
та мистецької освіти, викладач кафедри суспільно-гуманітарної
та медійної освіти Донецького ОблІППО

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ: ПОСИЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

*ШІ не є ні добром, ні злом. Це інструмент.
Це технологія, яку ми можемо використовувати.*

Орен Еціонії

Сьогодні штучний інтелект (ШІ) – уже не фантастична концепція, а реальність, із якою ми активно стикаємося щодня: від персональних помічників у смартфонах до складних систем аналізу даних у промисловості.

Без сумніву, ШІ відкриває нові горизонти й для освітнього процесу. Нині вчитель-філолог уже не може залишатися осторонь глобальних технологічних змін. Застосування ШІ на уроках української мови та літератури – це нагальна потреба, зумовлена необхідністю підготовки учнів та учениць до життя в інформаційному суспільстві. Однак, як влучно зазначив видатний фізик Стівен Гокінг, «успіх у створенні ШІ стане найбільшою подією в історії людства. На жаль, він також може бути останньою, якщо ми не навчимося контролювати ризики». У контексті освіти, зокрема викладання української мови та літератури, штучний інтелект відкриває неймовірні можливості для інновацій та підвищення ефективності навчання.

Сьогодні інтеграція ШІ в освіту є предметом активних наукових досліджень, які доцільно переглянути вчителям-словесникам. Наприклад, глибокий аналіз питання представлено в роботі М. Мар'єнко та В. Коваленко «Штучний інтелект та відкрита наука в освіті» [2], де, зокрема, обґрунтовується актуальність упровадження ШІ для урізноманітнення та унаочнення навчального матеріалу в умовах дистанційного навчання.

Подібні аспекти розглядає Л. Ілійчук у статті «Вплив штучного інтелекту на якість освіти: можливості, виклики та загрози» [1], яка докладно висвітлює як його потенціал для покращення якості навчання, так і численні виклики сучасності.

У статті С. Паламар та М. Науменко «Штучний інтелект в освіті: використання без порушення принципів академічної чесності» [3] розкрито питання, пов'язані з етикою використання ШІ відповідно до принципів та норм академічної доброчесності. Актуальність цієї роботи для філологів зумовлена й такою проблемою, як плагіат, до якого нерідко вдаються здобувачі освіти під час написання творчих робіт.

Отже, загалом сучасні дослідження підтверджують зростання зацікавленості української наукової спільноти до ролі ШІ в освіті та необхідність розвитку цифрових компетентностей педагогів.

Відзначимо, що вчителі української мови та літератури Донецької області не є новачками в зазначеній сфері, оскільки активно навчаються як самотужки, так і в межах *підвищення кваліфікації*. Наприклад, Донецький обласний ІППО пропонує педагогам-філологам спецкурс із теми «Словесник у всемережжі: створюй, навчай, надихай!», де слухачі можуть ознайомитися з інноваційними підходами до організації освітнього процесу в цифровому середовищі, а також опанувати

інструменти створення інтерактивних вправ за допомогою штучного інтелекту, що вбудований у Canva.

Крім того, до програми підвищення кваліфікації з теми «Уроки української мови та літератури – простір для формування ключових навичок XXI століття» додано модуль «Битва інтелектів на уроках словесності: нейромережа та вчитель», де особливу увагу приділено практичним аспектам інтеграції штучного інтелекту в освітній процес.

Свій досвід та творчі розробки педагоги презентують на обласних заходах. Наприклад, у межах науково-практичного форуму освітніх інновацій було реалізовано вектор «Цифрова дистанційна освіта: інструменти для вчителів та здобувачів освіти», де вчителі-філологи представили свої напрацювання [4].

Метою цих методичних рекомендацій є надання вчителям української мови та літератури практичних порад і стратегій щодо ефективного та безпечного використання інструментів штучного інтелекту на уроках для посилення взаємодії всіх учасників освітнього процесу, підвищення мотивації здобувачів освіти та поліпшення результатів навчання.

У контексті мовно-літературної освіти ШІ – це набір технологій та програмних рішень, що може допомогти вчителю реалізувати такі завдання:

- автоматизація поточних завдань (перевірка орфографії й пунктуації, оцінювання робіт, генерація тестів);
- персоналізація навчання (адаптація навчального матеріалу до особистих потреб учнів та учениць, створення індивідуальних освітніх траєкторій);
- пошук та аналіз інформації, коли всі учасники освітнього процесу мають швидкий доступ до великих обсягів текстової інформації;
- розробка інтерактивних навчальних матеріалів (створення чат-ботів для діалогу, генерація творчих завдань);
- аналіз рівня знань кожного здобувача освіти, виявлення типових помилок, відстеження динаміки засвоєння матеріалу тощо;
- надання зворотного зв'язку учням та ученицям.

Упровадження штучного інтелекту на уроках української мови та літератури сприяє підвищенню мотивації та ефективності навчання. Крім того, використання його інструментів на уроках словесності вимагає критичного осмислення одержаної інформації, перевірки її правдивості та глибокого аналізу. У такий спосіб відбувається посилення взаємодії учасників освітнього процесу, коли ШІ виступає як інтерактивний помічник учителя та здобувачів освіти.

Попри всі переваги, інтеграція ШІ також несе певні ризики та виклики, які варто враховувати:

- зниження навичок аналізу та синтезу інформації;
- брак самостійного мислення;
- плагіат та проблеми авторського права на контент, згенерований ШІ;
- ризик отримання неперевіреної інформації (нейромережа може генерувати помилкові або упереджені дані);
- питання конфіденційності даних здобувачів освіти;
- нездатність ШІ замінити емоційний зв'язок;
- відсутність інтуїції та індивідуального підходу;
- нерівний доступ до сучасних технологій та відсутність якісного інтернет-з'єднання в умовах військової агресії Росії проти України.

На сучасному ринку представлено значну кількість інструментів ШІ, які можуть бути ефективно використані для викладання української мови та літератури, оскільки пропонують функціонал, що розширює можливості вчителів та учнів.

Наприклад, до *генеративного штучного інтелекту* належать такі відомі системи, як ChatGPT (OpenAI), Gemini (Google), Copilot (Microsoft). На уроках української мови такі моделі можуть використовуватися для створення диктантів, вправ на синонімію, складання речень тощо, а на уроках літератури стануть у пригоді для створення характеристик персонажів, аналізу літературних творів, написання продовжень оповідань або ж для імітації діалогів з авторами творів та їхніми героями.

Серед інструментів *для перевірки граматики та стилю* можна виділити Grammarly (з певними функціями для української мови), LanguageTool. Їхня основна функція полягає у виявленні та

виправленні граматичних, орфографічних, пунктуаційних помилок. Вони також здатні аналізувати стиль тексту та виявляти тавтологію. Застосування цих інструментів на уроках дозволяє здобувачу освіти самостійно перевіряти власні творчі роботи, а вчителю – швидко переглядати їх для виділення типових помилок.

Деякі інтегровані платформи для онлайн-тестування, зокрема Kahoot! та Quizizz, уже мають функції ШІ, що дозволяють генерацію тестових завдань різних типів (множинний вибір, відповідність, відкриті питання) на основі поданого тексту або теми, а також карток для запам'ятовування термінів. На уроках це забезпечує швидке створення контрольних робіт і перевірочних завдань, а також ефективну самопідготовку учнів та учениць до тестів.

До платформ для генерації інтерактивного контенту можна віднести H5P, Genially, Wordwall, ThingLink, Quizlet, FlipHTML5, Book Creator, Edpuzzle тощо, які інтегрують елементи штучного інтелекту. Вони надають можливість створювати різноманітні інтерактивні вправи, такі як кросворди, вікторини та ігри, з елементами ШІ для адаптації завдань під потреби учнів та учениць. Застосування цих платформ сприяє гейміфікації навчання, що підвищує залученість та мотивацію здобувачів освіти.

Ефективна інтеграція ШІ в освітній процес вимагає не просто використання інструментів, а й зміни підходів до викладання, фокусування на посиленні взаємодії між усіма учасниками.

Пропонуємо деякі сценарії інтеграції ШІ в уроки української мови та літератури.

Кейс 1. Персоналізація навчання за допомогою генеративних моделей мови

Різний рівень підготовки учнів та учениць у класі часто створює проблему для вчителя, оскільки нерідко складно адаптувати навчальний матеріал для кожного здобувача освіти. Пропонуємо вчителю використовувати генеративні мовні моделі, такі як ChatGPT або Gemini, для створення індивідуальних завдань. Здобувачі освіти також можуть звертатися до штучного інтелекту за роз'ясненнями незрозумілих термінів та отримувати доступне пояснення. У педагога з'являється цінний ресурс – значно більше часу, зокрема для надання індивідуальних консультацій. Отже, ШІ стає потужним інструментом для персоналізації навчання та оптимізації роботи викладача.

Наприклад, щоб навчити учнів 8 класу НУШ розрізняти типи односкладних речень, правильно визначати їхню структуру та функції в тексті, використовуючи можливості ШІ для індивідуалізації навчання та самоперевірки, можна організувати таку роботу.

Перед виконанням завдання провести короткий інструктаж щодо користування обраними ШІ-інструментами та наголосити на важливості критичного ставлення до згенерованої інформації. Заохочуйте учнів експериментувати із запитам та формулюваннями.

Для учнів, які потребують додаткової підтримки, пропонуємо таке завдання.

Відкрийте обрану генеративну мовну модель (ChatGPT/Gemini). Напишіть запит: «Поясни мені, будь ласка, що таке односкладні речення в українській мові, охарактеризуй їхні основні типи (означено-особові, неозначено-особові, узагальнено-особові, безособові, називні) та наведи по 3-5 прикладів речень кожного типу. Пояснення має бути простими словами». Прочитайте пояснення. Якщо щось незрозуміло, поставте уточнювальні запитання ШІ (наприклад: «А чим відрізняється означено-особове від неозначено-особового?», «Наведи ще приклади називних речень про природу»). Запишіть отримане пояснення та приклади у свій зошит.

З учнями з середнім рівнем знань, які потребують закріплення матеріалу, роботу можна організувати так.

Відкрийте обрану генеративну мовну модель. Напишіть промпт: «Створи 15 односкладних речень різних типів (означено-особові, неозначено-особові, узагальнено-особові, безособові, називні) українською мовою. Поруч із кожним реченням залиш порожнє місце, щоб я міг/могла визначити його тип». Визначте самостійно тип кожного односкладного речення. Після виконання попросіть ШІ перевірити ваші відповіді: «Перевір, будь ласка, правильність моїх відповідей [вставте свої відповіді]». Проаналізуйте помилки.

Наступний сценарій рекомендуємо для учнів та учениць із високим рівнем знань (для поглиблення знань та творчості).

Відкрийте обрану генеративну мовну модель. Введіть запит: «Я пишу невеликий опис осіннього вечора (100-150 слів). Створи для мене текст, у якому буде не менше 7-10 односкладних речень різних типів. Підкресли їх і вкажи тип кожного». Проаналізуйте згенерований ШІ текст. Чи всі речення є односкладними? Чи правильно визначені їх типи? Спробуйте перефразувати деякі

односкладні речення на двоскладні, зберігаючи їх зміст. Напишіть власну мініатюру (50–70 слів) про зимовий ранок, використовуючи не менше 5 односкладних речень. Попросіть ШІ перевірити наявність та правильність визначення типів односкладних речень у вашому тексті.

Наступний крок – учитель-філолог ініціює обговорення:

- Які запити ви робили ШІ? Чи допоміг він вам краще зрозуміти тему?
- Чи всі пояснення ШІ були коректними? (учні та учениці діляться прикладами, де ШІ, можливо, припустився помилки або надав неточне пояснення).
- Чи допоміг ШІ у виконанні творчих завдань? Чи був він «співавтором», чи просто «генератором ідей»?
- Які труднощі виникли, коли ви працювали з ШІ?

Насамкінець запропонуйте здобувачам освіти взяти участь у дискусії «Чи може ШІ повністю замінити вчителя у вивченні української мови?».

Кейс 2. Розвиток творчих здібностей та критичного мислення за допомогою ШІ

Нерідко учні та учениці стикаються з проблемою шаблонності мислення та браком оригінальних ідей під час виконання творчих завдань. Для подолання цього виклику сучасна освіта може активно інтегрувати можливості великих мовних моделей.

Рішення полягає у використанні чат-бота як інструменту для мозкового штурму. Учні та учениці можуть звертатися до штучного інтелекту для генерації нових ідей, що стануть основою для написання творчих робіт або створення незвичних сюжетів. Можлива співпраця з ШІ у форматі «співавторства», коли здобувачі освіти створюють початкову частину тексту, а нейромережа продовжує її, пропонуючи неочікувані варіанти розвитку подій або стилістичні рішення. Проте ключовим етапом цієї взаємодії є подальший критичний аналіз згенерованого ШІ тексту. Учні та учениці мають ретельно оцінити його правдивість, художню цінність та відповідність окресленим завданням. Такий підхід не лише розширює творчі горизонти, а й активно розвиває навички критичного мислення.

Завдяки цьому навчання трансформується: здобувачі освіти активно працюють у групах, обговорюючи та доопрацьовуючи ідеї, згенеровані штучним інтелектом, а словесник виступає в ролі фасилітатора, спрямовуючи дискусію та допомагаючи глибше осмислити одержаний результат.

Наприклад, учні 8 класу НУШ опрацьовують уривки з «Повчання дітям» Володимира Мономаха за підручником, після чого звертаються до обраної генеративної мовної моделі (ChatGPT/Gemini) із запитом.

Для учнів із початковим рівнем навчальних досягнень:

«Уяви, що Володимир Мономах жив би у XXI столітті. Які б три найважливіші поради він дав сучасним підліткам щодо навчання, поведінки в інтернеті та взаємин із друзями? Напиши ці поради у стилі, схожому на його «Повчання».

Для учнів із середнім рівнем навчальних досягнень:

«На основі «Повчання дітям» Володимира Мономаха, а також сучасних реалій напиши короткий уривок (50–70 слів) «Повчання дітям 21 століття» з акцентом на важливості критичного мислення в інформаційному світі та вибору життєвого шляху. Використай не менше двох моральних настанов Мономаха, переосмисливши їх для сучасності».

Для учнів із високим рівнем навчальних досягнень:

«Запропонуй 3–5 ідей для створення сучасного «Повчання» від імені Володимира Мономаха, яке б відображало його мудрість, але стосувалося б викликів XXI століття (наприклад, кібербулінг, залежність від гаджетів, екологічні проблеми, цінності толерантності). Згенеруй по одній ключовій фразі-настанові до кожної ідеї. Після цього обері одну ідею і попроси ШІ розвинути її в мінітекст (100–120 слів)».

Учні в малих групах обмінюються згенерованими ШІ текстами або ідеями. Кожна група аналізує отриманий матеріал за такими критеріями:

- Чи відповідає текст стилю Володимира Мономаха?
- Чи дійсно поради актуальні для сучасних підлітків?
- Знайдіть у тексті шаблонні фрази або нелогічні звороти, згенеровані ШІ.
- Які цінності, згадані Мономахом, відображено (милосердя, повага до старших, працюєвитість тощо)? Чи переосмислені вони для сучасності?

- За потреби скоригуйте текст (виправлення помилок, покращення стилю, додавання власних оригінальних думок).

На основі критичного аналізу групи доопрацьовують тексти. Надалі кожна група презентує свій «Мономах 2.0: сучасне «Повчання»» та пояснює, як вони працювали із ШІ та які зміни внесли.

Завершальний етап роботи може бути реалізований у формі підсумкової бесіди.

- Чи складно було «спілкуватися» з ШІ на історичну тему?
- Які переваги та недоліки використання ШІ для творчих завдань ви помітили?
- Як ШІ допоміг вам краще зрозуміти «Повчання дітям» Мономаха та його актуальність?
- Чи може ШІ повністю замінити автора в написанні таких творів? Чому? (робиться акцент на унікальності людського досвіду та почуттів).

Кейс 3. Ефективний зворотний зв'язок та самооцінювання

Одна з поширених проблем у педагогічній практиці – значне навантаження на вчителя-філолога, пов'язане з перевіркою великого обсягу робіт. Затримка в наданні зворотного зв'язку учням та ученицям може негативно впливати на ефективність навчання та оперативність виправлення помилок.

Для швидкої попередньої оцінки письмових робіт педагоги можуть використовувати програми для перевірки граматики та стилю, такі як Grammarly та LanguageTool. Учні та учениці також можуть використовувати ці інструменти для самостійної перевірки своїх текстів перед подачею. Штучний інтелект надає миттєвий зворотний зв'язок щодо типових помилок, що значно прискорює процес навчання, оскільки сприяє розвитку навичок самоконтролю та самокорекції. Звільнившись від рутинної роботи з виявлення базових помилок, учитель-філолог може зосередитися на більш глибокому та якісному аналізі змісту, надаючи учням та ученицям цінні рекомендації щодо структури та оригінальності викладу. Така організація оптимізує освітній процес та підвищує його ефективність.

Кейс 4. Створення інтерактивних уроків та гейміфікація

Низька мотивація здобувачів освіти є однією з пріоритетних проблем сучасної освіти. Одним з ефективних рішень може стати впровадження на уроках словесності інструментів штучного інтелекту.

Наприклад, можна створювати чат-боти на основі великих мовних моделей, які здатні імітувати діалог з літературним персонажем або відповідати на різноманітні запитання, перетворюючи пасивне слухання на активну взаємодію. Також доцільно використовувати платформи, що дозволяють генерувати інтерактивні завдання (наприклад, Н5Р з елементами ШІ), щоб зробити навчальний матеріал динамічним та захопливим. Окрім цього, учні та учениці можуть розвивати власну креативність, створюючи за допомогою ШІ інтерактивні історії.

Проходження віртуальних квестів або створення спільних історій посилює командну роботу та розвиває навички співпраці. У цьому процесі вчитель-філолог відіграє ключову роль розробника та фасилітатора, створюючи цікаві сценарії уроків та спрямовуючи здобувачів освіти до глибшого розуміння предмета через новітні технологічні можливості.

Отже, педагоги-україністи Нової української школи покликані навчити здобувачів освіти практичних навичок, пов'язаних з інтеграцією ШІ для посилення взаємодії в освітньому процесі. З огляду на викладене вище *рекомендуємо на уроках української мови та літератури:*

- вивчати можливості ШІ, постійно вдосконалюючи професійні навички;
- спільно з учнями та ученицями розробляти чіткі етичні норми та правила використання ШІ, особливу увагу приділяючи питанням академічної доброчесності (запобігання плагіату, коректне цитування згенерованого контенту);
- посилювати взаємодію, розвивати емоційний інтелект учнів і учениць;
- здійснювати індивідуальний підхід до кожного здобувача освіти, інтегруючи інструменти ШІ;
- навчати учнів та учениць критично оцінювати інформацію, отриману від ШІ, стимулювати перевірку правдивості матеріалів, аналіз упереджень, що можуть бути наявні в згенерованому контенті;
- використовувати ШІ вибірково, інтегруючи його лише в ті завдання та етапи освітнього процесу, де він дійсно здатний підвищити ефективність та сприяти взаємодії між учасниками;
- уникати надмірного використання ШІ, яке може призвести до зниження самостійності здобувачів освіти та їхніх аналітичних здібностей.

Отже, інтеграція штучного інтелекту в уроки української мови та літератури є невідворотним

процесом. ШІ може стати потужним помічником для вчителя-філолога, дозволяючи персоналізувати навчання, автоматизувати поточні завдання, стимулювати творчість та розвивати критичне мислення учнів та учениць. Важливо пам'ятати, що успішна інтеграція ШІ вимагає від учителя готовності до змін, постійного навчання та глибокого розуміння того, як технології можуть посилити взаємодію між усіма учасниками освітнього процесу, роблячи уроки більш ефективними, цікавими та орієнтованими на майбутнє.

Чи готові ви долучитися до цієї освітньої трансформації та відкрити для себе нові можливості у викладанні української мови та літератури?

Список використаних джерел

1. Ілійчук Л. Штучний інтелект і якість освіти: можливості, виклики та загрози. Науково-педагогічні студії, (8), 232-248 / URL: <https://dnppb.gov.ua/ojs/npstudies/article/view/144/133> (дата звернення: 11.06.2025).
2. Мар'єнко Майя. Штучний інтелект та відкрита наука в освіті [Електронний ресурс] / Майя Мар'єнко, Валентина Коваленко // Фізико-математична освіта : наук. журнал. – 2023. – Т.38. – № 1. – С. 48-53 / URL: <https://lib.iitta.gov.ua/734475/1/2023-381-marienkokovalenko.pdf> (дата звернення: 11.06.2025).
3. Паламар С., Науменко М. Штучний інтелект в освіті: використання без порушення принципів академічної чесності. – Освітлогічний дискурс, № 1(44), – С. 68–83. – 2024/ URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/48609/1/Palamar_S_P_Naumenko_M_S_OD_2024.pdf (дата звернення: 11.06.2025).
4. Форум освітніх інновацій – 2025: освіта, що надихає. / URL: <https://www.ippo.dn.ua/novyny-afisha/novyny/2025/forum-osvitnikh-innovatsij-2025-osvita-shcho-nadikhae> (дата звернення: 21.06.2025).

Світлана ГАРНА,

*проректор з інноваційної та методичної роботи,
доцент кафедри суспільно-гуманітарної
та медійної освіти Донецького ОблППО,
кандидат педагогічних наук*

Вікторія ЩЕРБАТЮК,

*завідувач відділу мовно-літературної
та мистецької освіти, викладач кафедри
суспільно-гуманітарної та медійної освіти
Донецького ОблППО*

Тетяна КОВАЛЬОВА,

*методист відділу мовно-літературної та
мистецької освіти Донецького ОблППО*

ІННОВАЦІЙНІ ПРАКТИКИ ВИКЛАДАННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ: НЕ ЗАМІСТЬ, А РАЗОМ ІЗ...

Сучасна освіта в умовах цифровізації та дистанційного навчання відкриває нові можливості для викладання зарубіжної літератури, поєднуючи традиційні методи аналізу літературних творів із інноваційними технологіями. Інноваційні практики, такі як використання мультимедійних платформ, інтерактивних інструментів і міждисциплінарних підходів, дозволяють учителям та вчителькам не лише поглиблювати розуміння учнями / ученицями літературного тексту, але й розвивати в них критичне мислення, творчі здібності та культурну компетентність. Ці методи не замінюють класичні підходи до вивчення літератури, а доповнюють їх, створюючи динамічне освітнє середовище, яке відповідає потребам сучасного учнівства. Завдяки інтеграції цифрових інструментів, таких як онлайн-дошки, віртуальні екскурсії чи TED-виступи тощо, учителі та вчительки можуть зробити уроки більш актуальними та захопливими, зберігаючи при цьому глибину літературного аналізу.

Для сучасного вчителя та вчительки зарубіжної літератури безперервний професійний розвиток є не просто вимогою часу, а й основою для створення якісного, захопливого та ефективного освітнього процесу. Це шлях до поглиблення власних знань, опанування передових методик та збереження актуальності викладання у світі, що постійно змінюється. У цьому важливому прагненні фахівців